

EĞİTİMDE ÖZELLEŞTİRME

Dr. Münevver ÖLÇÜM*

Giriş:

Türkiye'de eğitim sektörünün büyük bir kısmı devlet tarafından finanse edilmektedir. Bu nedenle devletin genel bütçeden eğitime ayırdığı pay ile verilen hizmet yeterli gelmemektedir. Enflasyondan kaynaklanan maliyet artışları nedeniyle planlanan yatırımların zamanında gerçekleştirilmemesi ve hızlı nüfus artışına rağmen vergi gelirlerinin bu orana uygun olarak artmaması özel girişimlerin de eğitim sektörü içinde yer almalarını gerektirmektedir.

BÖLÜM I

A – DEVLET BÜTÇESİNDEN EĞİTİME AYRILAN PAYLAR

Eğitim bütçesinin gayri safi milli hasılaya (GSMH) oranı 1989 % 27,7 iken, 1990 % 4.19'dur.

Tablo 1

Konsolide Bütçe ve Genel Bütçe Yatırımları

MEB' ına Ayrılan Ödenekler

Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırım Öden.	Devlet Bütçesi Yatırım Öden.	MEB' ına Yatırım Öden.	Meb Yatırım/Ge Bütçe Oranı
1986	1.3030	536.7	86.8	16.1
1987	1.8538	7446	137.5	18.4
1988	3.4680	1.291.3	308.5	23.8
1989	5.287.6	1.871.7	517.2	27.6
1990	9.819.5	3.503.6	878.6	25.0

Kaynak : Maliye Gümrük Bakanlığı. 1985-86-87-88-89-90-91-92
Bütçe Gerekçeleri, Ankara

Eğitim Bütçesinin, genel bütçeye oranı 1989 % 13.90 iken, 1990 % 18.44 oranında artmıştır. Bu oranlara bakıldığında bir yıl öncesine göre artış olduğu gözlenmektedir.

Tablo 2

GSMH ve Genel Bütçeden

Milli Eğitim Bakanlığı

Bütçesine Ayrılan Ödenekler (Milyar)

Yıllar	GSMH (1) (Cari fiyatlarla)	MEB'lığı Bütçesi	2/1	Devlet Bütçesi	MEB Bütçesi	4/3
1986	39.309.6	618.5	1.6	7.104.1	618.5	8.7
1987	58.387.2	9286	1.6	10.885.7	928.6	8.5
1988	103.202.7	1.797.4	1.7	20.706.9	1.717.4	9.7
1989	161.491.9	2.967.1	1.8	32.733.4	2.967.4	9.06 x
1990	280.865.9	8.506.3	3	63.932.7	8.504.227	1330
1991	—	14.943.536	—	104.010.000	14.943.536	14.36
1992	—	30.305.708	—	206.880.000	30.305.708	14.64

KAYNAK : Türkiye Odalar Birliği (Tobb) İktisadi Rapor, 1990, 1991, 1992 Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe Gerekçeleri, Ankara

*Fonlar hariç

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, Devlet Bütçesinden, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine ayrılan ödenekler 1986 yılından itibaren artmaktadır. GSMH. ve genel bütçeden MEB' lığı bütçesine ayrılan oranlar 1988' de % 1.74 iken, 1989' da % 8, 1990' da % 3 olarak yükselmiştir.

B.OKULLAŞMA ORANLARI

1. İlköğretimde Okullaşma Oranları

1985–1986 yılında devletin bütçesinden Milli Eğitim % 8–7 oranında bütçe ayrılırken ilköğretimde okullaşma oranı 92.2; 1987–1988' de ise ayrılan pay % 9.7 iken ilköğretimde okullaşma oranı % 107; 1988–1989'da bu pay % 9.6 iken (Fon katkısı hariç) okullaşma oranı % 105.6; 1989–1990'da bu ödenek % 13.30 iken okullaşma oranı % 110, 1990–1991'de ise % 14.36 iken, okullaşma oranı % 94.1' dir.

1988–1989 öğretim yılında 7 milyonluk öğrenci sayısına karşılık 6.412.000 bin çağ nüfusu vardır. Kısaca öğrenci sayısı çağ nüfusunun üzerindedir. 1986' dan itibaren baktığımızda bir artış göze çarpmasına rağmen 1991'de bu oran % 94.1' e düşmüştür.

Tablo 3: Okullaşma Oranları ile MEB' için Devlet Bütçesine Oranı

MEB / Devlet

Çağ Nüfusu Öğrenci Sayısı Okullaşma Oranı Devletin Bütçesi MEB Bütçesi Bütçesin Oranı

İlköğretim						
1985 Orta	6.218.000	5.735.000	92.2			
1986 Lise	3.396.000	1.854.871	54.6	7.104.1	618.500	8 - 7
Yüksek- öğretim	3.321.000	1.037.820	31.2			
	4.151.000	449.414	10.8			
İlk						
1987 Orta	6.412.000	6.880.000	107			
1988 Lise	3.439.000	2.065.773	60.1	20.706.9	1.797.4	9.7
Yüksek- öğretim	3.367.000	1.169.839	34.7			
	4.319.000	481.000	11.2			
İlk						
1988 Orta	6.680.000	7.059.000	105.6			
1989 Lise	3.898.000	2.225.000	57.1	32.733.4	2.967.1	9.06 (Fonlar Hariç)
Yüksek- öğretim	3.611.000	1.272.000	35.2			
	4.362.000	551.000	12.6			
İlk						
1989 Orta	6.506.000	7.191.027	110			
1990 lisea	3.995.000	2.280.606	57	639327	8.504.227	13.30 (Fonlar Hariç)
Yüksek- öğretim	3.702.000	1.331.460	36			
	—	644.835	14.5			
1990 İlk						
Orta	—	6.900.000	94.1			
1991 Lise	—	2.373.745	58.2	104.010.000	14943536	13.36 (Fonlar Hariç)
Yüksek- öğretim	—	1.414.201	37.1			
	—	755.112	16.5			

Kaynak : Maliye Gümrük Bakanlığı, 1986-87-88-89-90 Mali Yılı Bütçe Gerekçeleri, Ankara VI. BYK.P (1990-94) Milli Eğitim İstatistikleri

2. Ortaokullar

1985-1986' da devletin bütçesinden Milli Eğitime ayrılan pay % 8.7 iken okullaşma oranı % 54.6 1987-1988' de % 9.7 iken okullaşma oranı % 60.1, 1988-1989, % 9.06 iken okullaşma oranı % 57.1; 1989-1990'da, % 13-30 iken bu oran % 57. 1990-1991' de, % 14.36 iken bu oran % 58.2 'dir.

1986'dan itibaren 1988'e kadar artış olmasına rağmen 1989, 1990 yıllarında bir duraklama görülmektedir.

3. Lise + Meslek Liseleri

1985-1986' da devlet bütçesinden eğitime ayrılan ödenek % 8.7 iken okullaşma oranı % 31.2; 1987-1988'de bu ödenek % 9.7 iken okullaşma oranı % 34.7, 1988-1989 bu pay % 9.6 iken okullaşma oranı % 35.2, 1989-1990 iken bu ödenek % 13.30 iken okullaşma oranı % 36 dır. 1990-1991' de ise % 14.36 iken okullaşma oranı % 37.2' dir. 1986' dan itibaren düzenli bir artış olduğu görülmektedir.

4. Yükseköğretimde Okullaşma Oranları

1985-1986 yılından itibaren hem çağ nüfusunda hem öğrenci sayısında hem de okullaşma oranlarında düzenli bir artış vardır.

Fakat Türkiye, yükseköğretimde okullaşma oranı açısından incelendiğinde diğer ülkelere oranla oldukça alt sıralarda yer almışlardır (Baloğlu, 1990-s.63). Bunun yanı sıra çağ nüfusumuzla okullaşma oranını karşılaştırdığımızda, yine okullaşma oranı azdır. I, II, III, IV, V, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında hedeflenen okullaşma oranlarına ulaşmak demek, ideale ulaşmak değildir. Çünkü varmak istediğimiz hedef diğer ülkelere oranla çok düşüktür.

Okullaşma oranlarına bakıldığında düzenli bir artış görülmesine rağmen bölgelerarası bir dengesizlikte görülmektedir. Ortaokul kademesinde okullaşma oranı Marmara, Ege ve İç Anadolu da ülke ortalamasının üzerinde iken, Karadeniz, Doğu, Güneydoğu Anadolu' da ise altındadır.

Ülke genelinde liselerde okullaşma oranı 1987-1988' de % 32' iken bu oran Marmara Bölgesinde % 41.8, İç Anadolu'da % 36.5, Güney Doğu Anadolu'de ise % 17.6' dır. (Baloğlu, 1990-s.47)

Sayısal olarak artışların asıl nedeni nüfus artışıdır.

BÖLÜM II

Özelleştirme Nedenleri

A-Bütçe Yetersizliği

Tablo : 4

VI. BYKP Hedefleri 1989-1990 öğretim yılındaki hedeflerin gerçekleşme durumu

	1989-1990 Öğretim Yılı		
	<u>Hedef</u>	<u>Gerçekleştirme Oranı</u>	<u>1993-94' deki Hedef</u>
İlkokul	100.000	93.4	100.000
Ortaokul	65.0	57.0	80.00
Genel Lise	21.2	20.3	24.0
Meslek Lise	16.0	14.7	21.2
Yükseköğretim	12.6	14.1	15.1

**Kaynaklar : DPT 1990 Yılı Programı Ankara, 1990
Baloğlu, 2. Eğitim Raporu, 1990, s.63**

1993 ve 1994 yıllarında ilkokullarda varılmak istenen hedef % 100' dür. Fakat ortaokullarda ise bu oran % 80' dir. Liseler de ise (Lise+Meslek Lisesi) % 45.2' dir. Buna karşılık Güney Korede 1988 yılındaki ilkokullardaki okullaşma oranı % 104., Ortaokul ve Liselerde % 89, Yükseköğretim de ise % 36' dir. 1988 yılında Türkiye'de gerçekleşen durum ise ilköğretimde % 105.6, Orta ve Liselerde % 46, Yükseköğretimde ise % 12.4' dur (Baloğlu, 1990, s,63).

Yukarıdaki oranlar incelendiğinde Güney Kore'nin 1988' de ulaştığı hedeflere 1993 yılında varmamız mümkün değildir. Aradaki açığın en aza indirgenebilmesi için bütçe ödeneklerinin fonlar dahil) arttırılması gereklidir.

<u>GSMH</u>	<u>MEB ayrılan ödenek</u>	<u>Yük.Öğr. ayrılan ödenek%</u>	<u>Toplam</u>
1986	1.57	0.56	2.13
1987	1.59	0.55	2.14
1988	1.74	0.61	2.35
1989	1.83	0.94	2.77
1990	3.00	1.19	4.19

Kaynak : Türkiye Odalar Birliği

İktisadi Rapor, 1990, s.59

1986–1987' de GSMH içinde Milli Eğitim Bakanlığına ayrılan oranlar % 1.58 civarındadır. Buna karşılık bu oran 1989'de % 01.83' e 1990' da ise % 3'e çıkmıştır. Fakat yukarıda bahsedilen bu ödenekler sabit fiyatlarla analiz edildiğinde büyük bir artıştan söz etmek mümkün değildir. 1970–19789 yılları arasında konsolide devlet bütçesi cari fiyatlarla 11.000 kat büyüdüğü ve öğrenci sayısı 2.1 kat arttırılmasına rağmen eğitime ayrılan oranlarda yükselme yerine düşüş görülmektedir (Baloğlu, 1990, s.93).

Tablo 3 ve Tablo 5' de görüldüğü gibi bütçeden ayrılan ödeneklerle verilen hizmet (okullaşma oranlarının artması) yeterli değildir. Gelişme olan Türkiye için verilmek istenen hizmete karşılık eğitimimize ayrılan pay arasında büyük bir dengesizlik vardır. Fransa 1989' da devlet bütçesinden eğitime % 23.2 ayırırken, Türkiye ise % 2.77' sini ayırabilmiştir. Gerek bu okullaşma oranları gerekse devlet bütçesinden eğitime ayrılan paylar, hızlı nüfus artışıyla daha da yetersiz kalmaktadır. Sadece okullaşma oranlarının artması için değil aynı zamanda varolan (sabit yatırımlar) okulların çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek fiziki yapıya sahip olması ve modern teknolojilerle donatılması içinde gereklidir. Ayrıca, ders araç, gereçleri, ders kitapları, kırtasiye malzemelerinin alınması, araştırma–geliştirme faaliyetlerin ve öğretim programlarının geliştirilmesi, verimliliğin arttırılması eğitim bütçesi ile doğrudan doğruya ilgilidir.

B. Açık Finansman Sorunları

Açık finansman sorunlarının en belli başlılarından biri enflasyonist baskılar, diğeri ise ayrılan eğitim ödeneklerinin kalkınmakta olan Türkiye için yeterli olup olmadığıdır.

Artan enflasyondan kaynaklanan maliyet artışları planlanan yatırımları zamanında gerçekleştirememektedir. Her yıl genel bütçeden eğitim bütçesine ayrılan pay bir önceki yıla göre artmasına rağmen, bu artış enflasyon içinde erimektedir.

Eğitim bütçesine ayrılan ödeneklerle halktan toplanan vergiler yakinen ilgilidir. Toplanan vergi ne kadar yüksek olursa verilen hizmet de o kadar büyük olur. OECD ve Avrupa Topluluđu ülkelerininin vergi yükü ortalaması % 40 civarı olduğu gözönüne alınırsa Türkiye'de vergi yükü (1987'de % 23.8, 1988'de % 22.6) çok düşüktür (TOBB, 1990, s.253). Türkiye'de vergi yükünün düşük olmasının nedenleri nüfusun büyük bir kısmının tarım sektöründe çalışması, vergi mevzuatındaki açıklıklar, kayıplar ile vergi ödeme gayretinin düşük olmasıdır.

Devlet bütçesi, vergi ve bunlara benzer kaynaklardan (fonlar gibi) oluşur. Bu nedenle verginin (kayıpsız) tam olarak ve ekonominin gelişimine uygun olarak adaletli toplanması eğitim bütçesi ile doğrudan ilgilidir. Milli Eğitime halk katkıları 1986 dahil 1990' a kadar 841..687 milyondur. 1986–1987–1988 yıllarında halk katkıları 200.000 milyon civarında iken bu sayı 1989' da 150 milyona düşmüştür (1989 yılı fiyatlarına göre). Kısaca, halk katkılarında belli bir istikrar görmek mümkün değildir.

Özel idare katkısı 1986' da 66 milyon, 1987' de 96 milyon, 1988' de 102 milyon iken 1989' da 48 milyona düşmüştür (Baloğlu 1990, s.98). Halk katkısında olduğu gibi özel idare katkısında da bir düşüş görülmektedir.

Halk ve özel idare katkıları Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi için yeterli değildir. "Kendi okulunu kendin yap" kampanyası ile halk katkılarını direk olarak bakanlığa yapmasına rağmen halkın çoğunun kendi istediği yerde okul yaptırması, bölgelerarası var olan okullaşma dengesizliğini daha da arttırmıştır. Halbuki devlet, vergisini kayıpsız, tam olarak topladığı takdirde eğitime ayrılan pay da o derece artar. Böylelikle fiziki kapasite ile ilgili yatırımlar organize bir biçimde merkezi yönetim tarafından yapılabilir.

C. Özel Girişim

Bütçe ve açık finansman sorunlarının giderilebilmesi uzun vadede olabilmektedir. Buna karşılık özel girişimlerin devreye girmesi ile sorunların büyük bir kısmı kısa vadede giderilebilir.

1. Resmi Kuruluşlar :

a. Yerel Yönetimler (Belediyeler) ve il özel idareleri

Türkiye'de yerel yönetimlerin eğitim bütçelerine katkıları çok azdır. İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlerin eğitime katkısı çok fazladır. Bunlar halk ile işbirliği yaparak, kendi yörelerindeki eğitim ihtiyaçlarını saptarlar. Yerel yönetim ile halkın belirlediği eğitim kurulu, bir bütçe çıkarırlar. Bu bütçeye o yörede yaşayan herkes belli bir oranda katkıda bulunur (Thomlinson, 1986, s.220). Bakanlık, eğitimi organize etme rolünü

üstlenir. Okul ile örgüt arasındaki herşeyi düzenler (S. Education İntial Training System, 1990, s.181). Kısaca eğitim bölgesidir. Belçika'da ise eğitimi devlet finanse etmektedir (Mak. 1990, s.13).

Türkiye' de il özel idaresi katkıları çok azdır. Bu katkıların çoğaltılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

2. Özel Kuruluşlar

a) Kar Amaçlı İşletmeler

Özel okullar, özel okulların verdiği kurslar, dershaneler bu gruba girmektedir. 1988 yılı sabit fiyatlarıyla özel okulların maliyetleri incelendiğinde resmi okulların birim maliyetlerinin ilkokulda 4 katı, orta-lisede 7, 5 katı ücret alınmaktadır. Buna rağmen özel okullarda bir artış vardır. Bu da genel eğitim sistemi içinde çözüm önerilerinden biri olarak sunulabilir.

b. Vakıflar

Bu konu güncelliğini korumaktadır. Vakıflar amaca uygun olarak kurulur ve işletilirse eğitimde kaynak sorunu büyük ölçüde ferahlayabilir.

c. Bağışlar

Türkiye' de dernekler tarafından alınmaktadır. Bağışların düzenli ve devamlı olma özellikleri olmadığı için bütçe için güvenilir bir kaynak değildir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Devlet bütçesinden eğitime ayrılan kaynak ilerleyen teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. Devletin, eğitim üzerindeki finansman yükümlülüğü azaltılmalıdır.
- Özelleştirmeye ağırlık verilmelidir.
- Vakıflar yoluyla okulların kurulmasına ağırlık verilmelidir.
- Kontrol mekanizması sağlam tutularak, özel okulların kurulması desteklenmelidir. Fakat bakanlık birim maliyetlerine dikkat ederek özel okul fiyatlarını tesbit etmelidir.
- Yerel Yönetimlerin eğitime katkıları arttırılmalıdır. Özellikle bina yapımı gibi sabit yatırımlar tümüyle yerel yönetimlere bırakılmalıdır.
- Bakanlık, özel sektörü eğitim alanına çekmek için bazı özendirici tedbirler almalıdır.

- Kaynak tahsisinde birim maliyetler dikkate alınmalıdır.
- Eğitimde gelişmenin sağlanması sürekliliği olan finansman kaynaklarına bağlıdır. (Sürekli olan fonların ayrılması gibi)
- Vergilendirilmeyen alanlardan vergi alınarak eğitime destek verilmelidir.
- GSMH ile konsolide devlet bütçesi, içinde eğitime ayrılan ödenekler aynı gelir grubundaki ülkeler düzeyinin altına düşmemelidir.

KAYNAKLAR

Akalın, G. , Kamu Ekonomisi, Ankara : A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No: 36, 1981

Akalın, G. , Yükseköğretim Karma Malına Maliyet Fayda Analizi, Ankara : A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No : 44, 1980

Baloğlu, Z. , Türkiye' de Eğitim, İstanbul : TÜSİA D, 1990.

Batirel, Ö.F. , Kamu Bütçesi. , İstanbul : Nihad Sayar Yayın Yardım Vakfı Yayın No : 444-677, 1990

DPT. , Kalkınma Planı : Altıncı Beş Yıl (1990-1994) Ankara :Başbakanlık Basımevi. Yayın No : 2174, 1989.

DPT. , Kalkınma Planı : 1990 Yılı Programı, Ankara : Başbakanlık Basımevi Yayın No. ,,,

DPT. Kalkınma Planı : 1991 Yılı Programı, Ankara : Başbakanlık Basımevi Yayın No : ...

DİE. , Milli Eğitim İstatistikleri, Ankara : Örgün Eğitim 1989-1990 Yayın No : 1491, 1991.

Hesapçioğlu, M. , Eğitim Planlaması ve Yönetim, İstanbul : M.Ü. İstanbul : MÜ Yayın No : 472, 1989.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı : 1986-1992 Mali Yılı Bütçe Gerekçeleri.

TOBB. , (Türkiye Odalar Birliği). İktisadi Rapor 1990. , Ankara TOBB Yayını, 1991.

YARARLANILAN YABANCI KAYNAKLAR

E.C. , Higher Education in the European Community, Brussels : Printed Great Britain by Biddles Ltd. 1990.

E.C. , Structures of the Education and Initial Training Systems In the Member States of the European Community, Luxembourg Published by EURXDICE, CEDEFOP, EURXDICE, CEDEFOP, 1991.

Sizer, Y. The Management of Institutional Adaptation and Change under Conditions of Financial Stringency, edited by Eggins Head Her, Philedelphia Open University Press, 1988. Tomlinson. Y. , The Education System Restructured, (edited by S. Reanson, Tomlinson), London : Institute of Local Government Studies Prindet Anchor Brenden Ltd. 1986.